

*BITECA. BIBLIOGRAFIA DE TEXTOS ANTICS CATALANS,
VALENCIANS I BALEARS. ARXIUS I BIBLIOTEQUES
VALENCIANES**

GEMMA AVENOZA I LOURDES SORIANO

Universitat de Barcelona. Departament de Filologia Clàssica,
Filologia Romànica i Filologia Semítica
gavenoza@ub.edu lsoriano@ub.edu

Llibre tradicional vs. formats digitals

Els darrers cinquanta anys han vist l'ascensió i la consolidació de les noves tecnologies de la informació, que han dominat la quotidianitat, tant que a hores d'ara una de les diferències més notòries entre la població als països desenvolupats no se situa en l'àmbit d'alfabetitzats *vs.* àgrafs (ja que molts dels alfabetitzats són en realitat àgrafs) sinó en la distinció entre natius digitals i immigrants digitals (PRENSKY 2001). I aquesta distinció afecta tots els camps de la vida i la cultura. Tots els àmbits del saber estan immersos per bé o per mal en la cultura digital.

Una part de la població, fins i tot la formada, considera els estudis d'humanitats com un producte obsolet, que no té cabuda dins d'aquesta nova societat de la informació i la tecnologia, llevat, és clar, que s'embolcallin dins d'una etiqueta ambigua però ben lluent: les humanitats digitals. En un moviment que recorda els iconoclastes, darrere la bandera «el que no és a Internet no existeix» molts pensen que les biblioteques podrien (o haurien de) desaparèixer, que el llibre imprès no és més que una amenaça per a la sostenibilitat del medi ambient, perquè la seva producció amenaça la perdurabilitat dels recursos naturals i els criteris d'estalvi: per què l'existència del llibre imprès si una tauleta pot emmagatzemar-ne milers llestos per a la lectura?

Davant d'aquesta postura, compartida massa sovint per estudiants que afirmen la inexistència d'un article o d'un llibre si no es troba a Internet, hi ha la contrària: només allò publicat sobre paper té algun valor i molt especialment si té a veure amb l'àmbit de les humanitats.

* *BITECA. Bibliografia de textos antics catalans, valencians i balears. Arxius i biblioteques valencians*, València: Acadèmia Valenciana de la Llengua - Universitat de València - Universitat de Barcelona, 2013. BITECA (1997-): <http://bancroft.berkeley.edu/philobiblon/biteca_ca.html>.

BITECA es desenvolupa dins de projectes finançats en convocatòries públiques competitives nacionals i internacionals: NEH PW-51633 (US), 2014SGR51 (AGAUR. Generalitat de Catalunya) i FFI2014-55537-C3-1-P (Mineco. Gobierno de España).

Des d'aquesta perspectiva les publicacions a la xarxa fan de malfiar: ara hi són, però, hi seran demà? I sí, part de raó tenen els que així pensen. Molts recursos en xarxa gaudeixen d'una vida efímera. Estan sotmesos a l'estabilitat dels servidors, la inconstància de les fonts de finançament i, ai las!, varien, es modifiquen amb el temps. Aquest gran avantatge de posar en pràctica la possibilitat d'assaig, error, esmena i difusió immediata de l'avenç del coneixement es veu com un baldó, com una amenaça al *scripta manent* gravat en pedra.

El fet és que no hi ha raons de fons que impedeixin que aquestes dues posicions no puguin conviure, i ho evidencia l'existència mateixa de PhiloBiblon.

PhiloBiblon és un projecte format per biobibliografies dedicades a estudiar els còrpora de les literatures de la península Ibèrica de l'edat mitjana i inicis del Renaixement. BETA, BITECA i BITAGAP s'ocupen respectivament dels textos castellans, catalans i gallecs i portuguesos, i a les quals s'afegí més tard BIPA, dedicada als textos poètics castellans del Segle d'Or.

PhiloBiblon, i per tant també BITECA, és alhora un projecte nadiu digital i immigrant digital. Va néixer com un fitxer manual a inicis dels anys 70 del s. XX, i a finals de la dècada es convertí en una base de dades, senzillíssima als seus inicis (10 camps d'extensió limitada), que quan es va publicar per primer cop es féu com a llibre: el BOOST, precedent de BETA (FAULHABER *et al.* 1975, 1977, 1984), i el BOOCT, precedent de BITECA (CONCHEFF 1985). La seva ànima digital es desenvolupà entre finals dels anys 80 del s. XX i primers dels 90 i quan es va tornar a oferir a la comunitat científica, transformada ja en una base de dades relacional, es va fer a través d'un objecte digital: el CD-ROM (amb dues edicions: PhiloBiblon 1994 i 1999), que va permetre difondre completes les tres bases de dades.

En aquells anys Internet despuntava com un mitjà de comunicació de masses democràtic i universal. El projecte féu el salt al web al 1997, amb una interfície molt més amable entre l'usuari i la informació que la que oferia el CD-ROM. Millorà el recurs per als usuaris i s'ampliaren els materials a recollir i la complexitat de la base de dades. En aquells moments el món digital es reinventava de forma radical; amb el canvi dels sistemes operatius tots els programes es transformaren a versions Windows i PhiloBiblon no fou una excepció.

Però, i el llibre? El testimoni d'un patrimoni, d'una cultura, com a corpus, s'ha abandonat com a medi de transmissió de la recerca?: no, absolutament no. Passen els anys i cap de les seccions de PhiloBiblon no es publica: per què?

L'equip de recerca s'ha trobat davant d'una disjuntiva moral. On aplicar els limitats recursos humans i materials que mantenen BITECA? A augmentar, corregir, polir el corpus que viu al web o bé a preparar la publicació del llibre, aturant mentrestant l'evolució de la bibliografia en línia?

Finalment l'equip es va decantar envers el que beneficiava a més usuaris, la consulta de dades al web, i fins que no es va aconseguir més tard el suport de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, que va facilitar mitjans materials i humans per permetre mantenir les dues vies del projecte alhora, el llibre no tingué cap possibilitat de materialitzar-se. Gràcies al seu suport s'ha publicat el primer d'una

sèrie de volums que volen donar testimoni d'una tradició cultural concreta: la dels textos produïts abans de la mort de Ferran II d'Aragó en qualsevol de les varietats de la llengua.

El primer volum en publicar-se ha estat el de manuscrits i impresos antics conservats en les biblioteques i arxius de la Comunitat Valenciana. La resta, juntament amb el repertori d'autors i obres de BITECA, estan en curs de preparació, però en segon terme, car la prioritat a BITECA és a hores d'ara el manteniment i ampliació de la base de dades del web.

Un mateix producte té funcions, enfocaments i usuaris diversos. Aquell qui vulgui centrar-se en les dimensions i característiques del fons conservat en una institució determinada (una biblioteca, un arxiu o els arxius i biblioteques d'una ciutat o d'un territori en concret) trobarà en la versió llibre de BITECA el seu millor ajut, especialment si li amoïna la provisionalitat del web. Qui, en canvi, cerqui informació sobre una biblioteca antiga avui dispersa, o sobre la difusió d'una obra determinada, disposarà al web del seu millor instrument de treball.

La base de dades que viu a la xarxa permet, efectivament, l'esmena i addició contínua de dades. D'aquesta manera, si hom llegeix a Notes: «en curs d'estudi», sabrà de seguida que es tracta d'una fitxa en curs d'elaboració, d'uns materials que s'estan examinant i que s'hi incorporaran de forma progressiva, com un escull de corall: les informacions s'acumulen com sediments, un cop han estat tami-sades per l'equip de treball.

Pensant en les biblioteques i els arxius, als inicis de la recerca vam preveure fer un petit dossier amb les dades aplegades en cada un d'ells i lliurar-lo als seus responsables. Només vam completar el de Montserrat. Un cop acabat el treball de camp, i després de revisar les dades, consultada la bibliografia i introduïda la informació a la base de dades, es va fer evident que romanien obertes nombroses qüestions, irresolubles a curt termini, car sovint implicaven completar el treball de camp a altres indrets (com succeeix ara amb les recerques a Tortosa, que ens han fet desplaçar-nos a Palma de Mallorca). Això provocava una certa sensació de provisionalitat, per la qual cosa es va preferir abocar la informació al web i no publicar en aquells moments els estudis parcials dels fons. Era prudent, però fou un error, ja que va limitar el coneixement del nostre projecte. L'ús que es feia de les informacions publicades a suports electrònics o a Internet era (i és) poc rigorós. En tractar-se d'un mitjà de comunicació del coneixement nou, provocava desconfiança. Recordem que el primer CD amb PhiloBiblon es publicà al 1994, molt abans de la data que hom dona com a naixement de les «humanitats digitals», terme encunyat per Unsworth (UNSWORTH *et al.* 2004) i que definia per primer cop allò que hom denominava com a «humanities computing», que marcà un abans i un després en la disciplina. Cal recordar que la primera versió al web del projecte PhiloBiblon és també anterior: del 1997. Allà on es fa una història de les humanitats digitals s'esmenta sempre PhiloBiblon com un dels projectes pioners (ROJAS 2015).

La decisió de publicar un volum en format llibre duu al darrere una intensa revisió d'un corpus determinat, que es considera suficientment verificat i que es

pot oferir com un catàleg elaborat des d'una perspectiva unitària. Com explicava Albert Hauf a la presentació del volum (BELTRAN *et al.* 2013: 21):

Aquesta edició es justifica plenament com a reivindicació patrimonial i de les biblioteques, petites i grans, que amb enorme esforç i tenacitat han arreplegat i conservat el riquíssim tresor cultural que ens llegaren els nostres escriptors medievals.

El llibre representa un corpus tancat. Dóna testimoni de l'estat del patrimoni en un moment donat, de forma tangible i immediata, que es presenta de manera ordenada i regular. Se li posa un punt i final, suposa una fotografia fixa de l'estat de la recerca en aquell moment. I és tan definitiu com ho pot ser qualsevol investigació publicada. En qualsevol moment es pot identificar un manuscrit que es donava per perdut (com el de les *Cròniques de Sicília* de la família Rojas d'Alacant, ara a Roma, BITECA manid 1168, que no vam poder veure ni al 1997 ni al 2001 quan vam treballar a la Biblioteca Nazionale i que ara es troba catalogat a *Manus on line* 2007-), o identificar-ne d'altres com a transmissors d'obres perdudes (MARTOS 2016, BITECA cnum 12364, Corella, *Suplicació de la natura humana*). Qualsevol investigació serà sempre millorable car, com assenyala Beltran (BELTRAN *et al.* 2013: 23):

les recerques continuen i els estudiosos i curiosos de la nostra literatura i cultura podran continuar consultant-la en el futur [la informació al web], perquè seguirem oferint, com hem fet fins ara, totes aquelles innovacions fruit de revisions o de noves recerques, pròpies o alienes, que puguin ser d'utilitat.

Néixer com a llibre i transformar-se en base de dades accessible a través del web no ha estat un procediment estrany, pensem per exemple en la *Bibliographie der Troubadours* (PILLET & CARSTENS 1933) i el *Répertoire métrique* (FRANK 1953-1957), fusionats, revisats, transformats i completats ara per la *Bibliografia Elettronica dei Trovatori* (ASPerti & DE NIGRO 2003-). Fer el camí invers i, arribat el moment, adoptar un sistema híbrid, com ha fet BITECA, és possible en productes que són nadius digitals.

BIBLIOGRAFIA

- ASPerti & DE NIGRO (2003-): Stefano Asperti i Luca De Nigro, *Bibliografia Elettronica dei Trovatori*, Roma: Università di Roma, en línia a <http://www.bedt.it/BEdT_04_25/inf_home_crediti.aspx> [Consulta: 22-8-2016].
- BELTRAN *et al.* (2013): Vicenç Beltran, Gemma Avenoz i Lourdes Soriano, *BITECA. Bibliografia de textos antics catalans, valencians i balears. Biblioteques i arxius valencians*, València: Acadèmia Valenciana de la Llengua - Universitat de Barcelona - Universitat de València, en línia a <http://bancroft.berkeley.edu/philobiblon/biteca_ca.html> [Consulta: 22-8-2016].

- CONCHEFF (1985): Beatrice J. Concheff, *Bibliography of Old Catalan Texts*, Madison: Hispanic Seminary of Medieval Studies.
- FAULHABER *et al.* (1975): Charles B. Faulhaber *et al.*, *Bibliography of Old Spanish Texts*, Madison: Hispanic Seminary of Medieval Studies.
- (1977): Charles B. Faulhaber *et al.*, *Bibliography of Old Spanish Texts*, Madison: Hispanic Seminary of Medieval Studies.
- (1984): Charles B. Faulhaber *et al.*, *Bibliography of Old Spanish Texts*, Madison: Hispanic Seminary of Medieval Studies.
- (1994): *PhiloBiblon. ADMYTE 0*, Madrid: Micronet - Fundación V Centenario. CD-ROM.
- (1999): *PhiloBiblon. ADMYTE 1*, Madrid: Fundación V Centenario - Biblioteca Nacional - Micronet. CD-ROM.
- FRANK (1953-1957): Itsván Frank, *Répertoire métrique de la poésie des troubadours*, Paris: Champion.
- Manus on line (2007-). *Manus on line. Censimento dei manoscritti delle biblioteche italiane*, en línia a <<http://manus.iccu.sbn.it/progetto.php>> [Consulta: 26-5-2016].
- MARTOS (2016): Josep Lluís Martos, «La *Suplicació de natura humana* de Joan Roís de Corella: fragments recuperados de una obra perdida», *Cultura Neolatina*, LXXXV 1/2, ps. 165-201.
- PILLET & CARSTENS (1933): Alfred Pillet i Henry Carstens, *Bibliographie der Troubadours*, Halle: Niemeyer.
- PRENSKY (2001): Marc Prensky, «Digital Natives, Digital Immigrants. Part 1», *On the Horizon. The Strategic Planning Resource for Education Professionals*, 9/5 (October) 2001, ps. 1-6.
- ROJAS (2015): Antonio Rojas Castro, «De los datos al metamedio», *Ínsula*, 822 (Humanidades digitales y literaturas hispánicas), ps. 15-17.
- UNSWORTH *et al.* (2004): John Unsworth *et al.* (eds.), *A Companion To Digital Humanities*, Malden: Blackwell Publisher.